

Mikó Margit

A HALÁSZLÉ BAJAI ÜNNEPE

Tér- és időhasználat, résztvevők

A bajai ember¹ mindennapjaihoz hozzátartozik a víz. A korábban szabályozatlan Duna ártere lehetővé tette, hogy kialakulhatott egy hivatásos halászcéh. Céhbe 1815-ben tömörültek. A halászat fontosságát mutatja, hogy 1945 után a halászmesterséget szakiskolában oktatták.² A horgászoknak is népes tábora van. A horgászás az egyik legkedveltebb szabadidős tevékenység a városban napjainkban. Nem meglepő, hogy az étkezésben is fontos szerepet kap a hal. Havonta legalább egyszer szinte minden bajai háztartásban kerül az asztalra hal. Ezen kívül családi ünnepi alkalmával (születés- és névnapok, házassági évfordulók). Halat főznek a bajaiak télen, nyáron, és mindenütt: a konyhában, az udvaron, a ház előtt, az erkélyen. Egy kicsit ettől is vagyunk bajaiak. Talán ezért választhaták a halászléfőzést a várossá nyilvánítás 300. évfordulójának emblematikus kifejezőjévé az ünnep rendezői.

Az ötlet 1995 nyarán merült fel. Amikor a város vezetői azon gondolkodtak, hogy milyen módon lehetne megünnepelni 1996-ban Baja városi rangra emelésének 300 éves évfordulóját, egyikőjük³ vetette fel: milyen jó lenne, ha 300 bográcsban főznének halat a főtéren. Az ötlet ugyan tetszetős volt, de megvalósításával kapcsolatban több probléma is felmerült:

1. Hogyan lehet 300 embert összegyűjteni, aki hajlandó arra, hogy halat főzzön a főtéren? A meglepetés erejével hatott, amikor kiderült, hogy körülbelül egy óra alatt elfogytak a meghirdetett helyek, sőt annyira nagy volt a kereslet, hogy az első évben, 1996-ban 300 hely helyett 463 lett kialakítva.

2. Ha megfőzik az emberek a halat, akkor mit csinálnak vele? Nyilván meg kell enni az ételt. A környező lakodalmas házaktól, cirkuszoktól, sörgyáraktól ezért beszerezték azokat az asztalokat és padokat, amihez a főző és tíz vendége le tud ülni és el tudja fogyasztani a halászlévet. Számítógép segítségével a főtéren szektorokat és ezeken belül főzőutcákat alakítottak ki, ahol elhelyezték a főzőhelyeket.

¹ Baja a Nagy Magyar Alföld déli részén, a Duna bal partján fekvő kisváros, Bács-Kiskun megye második legnagyobb városa. A Duna egyik mellékág a, közismertebb nevén a Sugovica nagy kanyarulata a város alá kanyarodik és egyben közrefogja a Petőfi-szigetet, amit a várossal egy híd köt össze. Merk 1997.

² Solymos 1985. 6.

³ Szentiványi Gábor, a külügyminisztérium akkori munkatársa.

3. Mikor legyen a rendezvény? Olyan időpontot kellett kiválasztani, amikor hozzá lehet jutni a megfelelő mennyiségű halhoz. Néhány halász és haláros véleményének kikérése után döntöttek úgy, hogy július második hétvégéje lenne az ideális. Azóta minden év júliusának második szombatján kerül sor a népünnepély megrendezésére.

4. Mivel és hogyan főzzék meg a halat az emberek? A bajaiak nagy része otthon gázpalack és égőfej segítségével a szabadban főzi a halat. Ekkora tömegben viszont a gáz nagyon balesetveszélyes, fával kell tehát tüzelni. A tér burkolata védelmének érdekében ugyanakkor egy olyan speciális vastálcát gyártottak, ami kiválóan alkalmas arra, hogy tüzet lehessen rá rakni és a burkolatot is védi.

Százados ünnepből hagyomány

A bajai halászléfőzést egyetlen személy találta ki. Formáját, jellegét azonban egy társadalmi csoport: a város kulturális életének irányítói és a bajaiak alakították ki. A bajaiság megjelenítésére jó érzékkel választottak ki egy lokális hagyományt.⁴ A helyi hagyományokban az emberi közösségeknek egy olyan sajátos élettapasztalata rögződik, amely a történeti sorsuk, és életfeltételeik egy egyedi konfigurációját tükrözi.⁵

Amikor elfogadunk egy hagyományt, azt magától értetődően tesszük. Sok bajainak meg sem fordult a fejében, hogy elgondolkozzon, minek tekinti a halászléfőzést. Elfogadása után azonban egy hagyomány fontossá válhat a közösség számára és azt meg akarja tartani. Ily módon hagyománynak tekintem a bajaiak évről évre megrendezett főtéri halászléfőzését, ami kezdetben egyszeri népünnepélynek indult. De az évek során megmaradtak a főbb elemei, miközben a rendezvény néhány kisebb, annak szimbolikus tartalmát nem érintő változáson esett át. Az első évben például mindenki ingyen kapta a halat a főzéshez, később azonban már pénzért. Maga a halfőzés és annak vendégek körében elfogyasztása nem változott. Ez pedig: a változás és állandóság a hagyomány egyik sajátossága.

A bajai halászléfőzés sajátos hagyománynak tekinthető. Sós Gábor kitalált hagyománynak nevezi a bajaihoz hasonló eseményeket.⁶ Napjainkban megfigyelhető, hogy egyre nagyobb szerep jut a különböző, a helyi táplálkozáskultúrára alapozott rendezvényeknek. (békéscsabai kolbászfesztivál, makói hagymafesztivál, stb). Ezek az események az 1989/1990-es rendszerváltás után kezdtek kialakulni illetve nagyobb hangsúlyt kapni. Azt megelőzően központilag meghatározott ünnepek voltak: május 1., április 4. stb., amelyekben amúgy sem ju-

⁴ Itt utalok Hofer Tamás hagyomány-definíciójának egyik vetületére: „a hagyomány jelentése a haladás, a modernizáció szempontjából negatív, a helyi kultúrák védelmében pedig pozitív jelentésben tűnik fel”. Hofer 1987. 7. Shils, Edward szerint „hagyománynak minősül bármi, amit tartósan, vagy ismétlődően tovább adnak, tekintet nélkül tartalmára és intézményi környezetére”. Idézi: Hofer 1987. 9.

⁵ Markarjan 1987. 80.

⁶ Soós 1999. Vesd össze: Hobsbawm 1984.

tott hely a lokális reprezentációnak A rendszerváltás után azonban ezek az ünnepek kifakultak, és el is tűntek. Nem maradt helyettük semmi. A modern társadalom az erős individualizálódás miatt a hagyománynélküliség felé kezd haladni. Az embereknek azonban szükségük van arra, hogy egy közösség tagjának érezzék magukat, és e közösség tagjaiként jelenítsék meg magukat. Egyre inkább erősödött az emberekben a kisebb csoportokhoz való tartozás vágya. Egyik jó lehetőség erre, hogy az ember a saját városa közösségének aktív tagja legyen, s ezt a kötődést meg is jelenítse. A reprezentációra pedig ritkán kínálkozik jobb lehetőség, mint egy helyi kulináris elemre épített ünnep megformálása. Ez az alkalom ünnepé válik a résztvevők számára.

De mi az ünnep? A hétköznapnak is megvan a maga a szokásos menetrendje. Egy idő után azonban ezek a hétköznapi cselekedetek teljesen automatikussá, rutinszerűvé válnak az egyén számára. Az ünnep ezzel szemben a megszokottság feloldása, egy bizonyos értelemben vett szabadság megtestesítője.⁷ Az egymást követő hétköznapok folyamatának az ünnepek rendet, ritmust kölcsönöznek. Csomóponttá válnak, amihez viszonyítani lehet a profán idő cselekedeteit.⁸ Így van ez a bajai népünnepély tekintetében is. Egyre többször fordul elő, hogy más eseményeket is ennek időpontjához viszonyítanak. Például a házassalándók úgy emlegetik a házasságkötésük időpontját, hogy a halászléfőzés előtt, vagy után egy héttel lesz. A rendezvény után általában még hónapokig az emlékekről beszélnek. A rendezvény ünnep jellegét az elnevezése is mutatja: *Bajai népünnepély*. Az első alkalomkor persze a „300 éves város, 300 bogrács halászlé” volt a hivatalos megnevezése. De a következő években már nyilvánvalóan nem lehetett ezt a nevet adni a rendezvénynek. Olyan nevet kellett találni, ami kifejezi viszont az ünnepi jelleget és a közösségi tartalmat. Így született a *Bajai Népünnepély* elnevezés, ami jól rámutat arra, hogy ez egy ünnep, elsősorban a városlakóké. Nem utal viszont a közösségi identitás szimbolikus megjelenítésére, a halra és a halászléfőzésre.

Térhasználat a Bajai Népünnepélyen

A közösségi ünnepek alkalmával meghatározott szabályok szerint szervezik meg a térstruktúrát.⁹ A nyilvános térformák kapnak ilyenkor nagyobb hangsúlyt, mivel a térhasználat a társadalmi élet, a nyilvános kommunikáció, a csoporttudat része. Az egyéni térhasználat is szerepet kaphat ilyenkor, de csak akkor, ha nem szorítja háttérbe a közösségi térhasználatot, hiszen azon van a hangsúly.¹⁰

⁷ Munkaközösség 1975. 241.

⁸ Pozsony 1997. 270, 272.

⁹ Hall, Edward amerikai antropológus a tereket minőségük szerint következőképpen osztotta fel: 1. kötött tér, 2. részben kötött tér, 3. kötetlen tér. A kötött és kötetlen tér jellege szerint lehet szociopetális (embereket egymáshoz közelítő) és szociofugális (embereket egymástól el-távolító). Az egyének térbeli viszonyát pedig 1. bizalmas, 2. személyes, 3. társasági és 4. nyilvános távolságként fogalmazta meg. Lásd: Hall 1994. 132–146, 146–166.

¹⁰ Hall 1994. 167.

Most nézzük részletesebben a bajai népünnepély térstruktúráját!

Minden ünnep sajátos térelrendeződést ad, amely szemiotikai szempontból *szimbiotikus térnek* nevezhető. Baján a város központi terén, a Szentháromság térén és az Eötvös utcában rendezték az első halászléfőzést. A teret magyarországi Szent Márk térként tartják számon, három oldalról beépített, egy oldalról vízre, a Sugovicára nyitott és lóhere formában keresztezik az utak. A mindennapokon a tér parkolóként működik. Korábban szinte minden városhoz kapcsolódó rendezvényt¹¹ a téren rendeztek meg. Az utóbbi években ezek azonban a Petőfi-szigetre kerültek. Így a Szentháromság tér elsődleges funkciója a parkoló lett. Az Eötvös utca Baja sétáló utcája, a Szentháromság térről nyílik és klasszicista stílusban épült épületekből áll, akárcsak a főter. Ebbe a voltaképpen statikus térbe vitt dinamikus elemeket a halfőzés.

A főzőhelyek elrendezése a tér struktúrájából adott. A lóherének a négy levele lett egy-egy szekció.

Az ünnep alkalmával is megtalálható a köznapi térszerkezettől lényegileg nem eltérő általános tér (A). Tulajdonképpen ez a Szentháromság tér és az Eötvös utca. Ennek a térnek bizonyos kiemelt pontjain a dekoráció jelzi, hogy ez a kitüntetett tér szerepét tölti be, anélkül azonban, hogy magát a főzést ezek a pontok kifejeznék (B). A főzés környékén van a járulékos ünnepi tér (C). Ez körülveszi, de nem minden oldalról, a voltaképpen ünnepi teret (D). A voltaképpen ünnepi térnek azt a teret tekintjük, ahol ténylegesen folyik a főzés. A járulékos ünnepi térnek azt a teret tekintjük, ami még a Szentháromság tér és az Eötvös utca része, de ahol ténylegesen nem főznek halat. A voltaképpen ünnepi téren belül van egy kitüntetett pont, a centrum (E). A centrum holléte adott volt. Ez egy emelvény, amit a városháza előtt állítottak fel. A mindennapi használatban is ez a tér központi helye. Az előbb leírtakból következik, hogy (A) szemiotikailag tagolatlan és nagyobb, mint (B)+(C)+(D)+(E). (E) mindig kisebb, mint (D). (E) díszítése önmagát adja, reprezentatív jellegű. A reprezentatív jellege azzal is kitűnik, hogy az emelvény kimagasodik a tömegből. Viszont hiába van feldíszítve, csak az ünnepi tömeggel, a vendégekkel válik teljessé a szerepe. Rajta folyik a műsor, ezen állva nyitják meg a halászléfőzést, itt zenélnak a zenekarok, lépnek fel a néptánc együttesek.

A téren vízszintes és függőleges tagozódás is megfigyelhető. A vízszintes tér: a főzők, a vendégek és a nézelődők. A függőleges tér: a házak ablakaiban lévő nézelődő emberek, a különböző kamerák és az emelvény. Ez a kétféle tagolódás, valamint a téren a kétféle mozgás, egyrészt a főzők és vendégeik viszonylagos egy helyben léte, másrészt a nézelődők sétáló mozgása, adja a tér dinamizmusát.

A köznapi (A) tér az ünnepen is megtartja a maga általános jellemvonásait. A keretében belül megtalálható (B) tér átmeneti, a köznapitól eltérő vonásokat hangsúlyoz. Az egész térstruktúra azt hangsúlyozza: Ez az emberek ünnepe!

¹¹ Bajai napok, Jánoska-eresztés, folklór fesztivál stb. szintén kitalált hagyomány körébe sorolható, közelmúltban felújított eseményei. Ezeket itt nincs terünk és szándékunk részletesen bemutatni.

A résztvevők térhasználatának három szakaszát lehet megkülönböztetni:

1. szakasz: A tűzrakó helyig megtett út. Az útvonal itt személyenként változó, akárcsak a járművek használata. Az általános gyakorlat az, hogy délután 4 órától lehet elfoglalni és berendezni a főzőhelyeket. A gépkocsival való behajtást fél 5-ig biztosítják. Akik távolabb laknak a tértől, azok általában gépkocsival szállítják a tányérokat, evőeszközöket, bográcsot, a háromlábat, az italokat stb. Akik közelebb laknak, azok kerékpár, motor, vagy saját maguk készítette kézikocsi segítségével viszik le a szükséges kellékeket. Mivel az ünnepélyes tűzgyújtás este 6-kor órákor kezdődik, általában a főző és egy-két segítő családtagja vesz részt ebben. A meghívottak háromnegyed része 6 óra előtt érkezik. Ez a szakasz szociopetális jellegű.

2. szakasz: Az esemény lezajlásának térhasználatát foglalja magába. Ekkor egy csoportot alkot az összes aktív résztvevő. A főzők egységes csoportja a térben kisebb csoportokra van bontva. Azt, hogy ki melyik helyet kapja, döntően már az első alkalommal, 1996-ban megrendezett rendezvényen eldőlt. Akkor érkezői sorrendben lehetett választani a főzőhelyek közül. A második és a harmadik évben, 1997–1998-ban meg lehetett újítani ezeket a helyeket. Ha valaki nem tartott igényt a főzőhelyére, akkor más megkaphatta. A legnagyobb presztízsű, ha valakinek a Szentháromság téren van főzőhelye, asztala. A város, a megye vendégeinek külön van fenntartott hely az emelvény közelében. – Az emberek közötti távolságot be lehet sorolni a személyes távolság közeli fokozatába (ekkor két személy közötti távolság mindössze 45–75 cm). Az emberek végtagjaikkal megérinthetik egymást, ez azonban nem ad félreértésekre okot. Ebben a helyzetben az lenne a feltűnő, ha elhúzódnának egymástól, és nem mosolyognának egymásra az emberek. Ez az az alkalom, amikor mindenki mindenkinek a barátja, azaz a közösségi kapcsolatok máskor szabályozó normái megváltoznak. Nem számít az, ha valakit véletlenül meglökünk, ha nekimegyünk valakinek. Mindenki kedves mindenkivel, az emberek egymást kínálják házi pálinkával, saját borral. Ebben a szakaszban vannak egymáshoz legközelebb az emberek, s a közösség ekkor szinte *communitas-nak*¹² is tekinthető. E szakasz is szociopetális jellegű.

3. szakasz: A térről az emberek házáig tartó út. A térről való eltávozás általában éjjel egy óra után kezdődik és fokozatosan tart hajnali 4 óráig. A főzők összeszedik holmijukat, hajnali 2 órától ismét be lehet hajtani autóval a térre, a többiek pedig úgy mennek el, ahogy jöttek. Ez a szakasz szociofugális jellegű, az emberek lassan eltávolodnak egymástól, a közösség.

A résztvevők

Résztvevők alatt azokat az embereket értem, akiknek valamilyen közük van a bajai népnepélyhez, de azokat is, akik nem vesznek részt a rendezvényen. Itt szeretnék röviden szólni a nemek közti munkamegosztásról is.

¹² Turner 1997. 59.

A résztvevőket a következő csoportokra oszthatjuk: 1. rendezők, 2. főzők és közvetlen hozzátartozók, 3. vendégek, 4. nézelődők, 5. a műsorban szereplők, 6. a nem résztvevő bajaiak.

A rendezőket két alcsoportra lehet osztani. Egyik csoportjukat azok alkotják, akik részt vesznek a rendezvény szellemi előkészületeiben. Ők az irányítók, a József Attila Művelődési Központ munkatársai, akik a népünnepély alkalmával háttérben vannak. Ők tervezik meg a műsort, és gondoskodnak a szükséges eszközök, pl. padok, asztalok, tüzelőanyag beszerzéséről. Ők szervezik meg a kirakodó vásárt a téren. A másik csoportjukat a rendezők alkotják, akikkel az ünnepély alkalmával találkozhatunk. Ők szervezők, de nem irányítók. Ők igazítják útba az embereket. Általában még tanulók.. A főzők és közvetlen családtagjaik csoportja: többségében bajai polgár, de szép számmal akadnak más helyiségekből ideérkezők is. Ők alkotják egyúttal a vendéglátók csoportját.

A nők feladata a terítéshez szükséges dolgokról gondoskodni (tányérok, poharak, terítő, kancsó, evőeszközök). A főzés idejére a rágcslálnivaló beszerzése. A megfelelő mennyiségű fűszer (só, paprika, kifőtt tészta, megpuccolt és feldarabolt hagyma) előkészítése is az ő feladatuk. Az utolsó munkafolyamatoknál a férfiak is segídeknek. A nők feladata továbbá összekészíteni a helyszínre szállítandó dolgokat, megteríteni, a már nem használt eszközöket elrakni, elmosogatni.

A férfiak feladata megrendelni és elhozni a megfelelő mennyiségű halat. A hal feldolgozása, előkészítése. A helyszínre szállítást – segítséggel – ők végzik, hiszen ahhoz fizikai erőre is szükség van. A halászlé főzése is az ő feladatuk, ritkán fordul elő, hogy a főző nő.

A főzők életkori megoszlása igen változó. Gyakorlatilag mindenki főzhet halat, aki tud. A generációs különbségek talán csak egyéb körülményekben, a konvenciókhoz, a hagyományokhoz való igazodásban mutathatók ki. Addig, amíg egy huszonéves házigazdát nem zavar, ha a bort marmonkannából önti műanyag poharakba, vagy ha műanyag tányérból esznek és nincsen virág az asztalon, addig a középkorúak sokat adnak ezekre a dolgokra is.

A vendégek csoportja összetett: lehetnek családtagok, barátok, bajaiak, vagy máshonnan valók. Válhat valaki egyszerű nézből is vendéggé, ha megkínálják halászlével. Sőt, megfigyelhető, hogy többen a rákövetkező évben vendégből válnak főzővé.

A nézelődők csoportjában általában bajaiak vannak. Ez a réteg állandóan mozgásban vannak. A nem résztvevő bajaiak csoportjánál, a valami miatt távol maradóknál két alcsoportot lehet megkülönböztetni. 1. az elsőbe tartoznak azok a személyek, akik még egyszer sem vettek részt a népünnepélyen, 2. a másodikba azok, akik legalább egyszer részesei voltak.

Az idő- és térstruktúra a népünnepély résztvevőinél

Az irányítók, szervezők, rendezők idő- és mozgáshasználata. Az előkészületek hosszú időt vesznek igénybe, már januárban megkezdődnek. Ekkor kezdik a főzőhelyek kialakítását – egyelőre térképen –, illetve a kiértékeléseket postázni. A kiér-

tesítésben az áll, hogy meddig lehet megújítani a főzőhelyeket. A szponzorok keresése egész évben folyamatos feladat. A munkálatok júniustól gyorsulnak fel. Ekkor kezdik el a feladatok konkrét egyeztetését. Az ünnepély előtti csütörtöktől kezdik el a helyszín berendezését. A főzőhelyek átadási időpontja szombat délelőtt 10 óra. Minden szektornak van egy felelőse, aki a térkép alapján felel a dolgok rendes menetéért.

A főző és családtagjai idő- és térhasználata: Amikor befejeződik a népünnepély, a főzők már legtöbbször akkor eldöntik, hogy a következő évi főzésen részt kívánnak-e venni. Február végén, március elején kapják meg a művelődési háztól a felkérő levelet, amiben a főzőhelyfoglalás megerősítését kérik. Aki nem akar részt venni a halfőzésen, nem hosszabbítja meg helyének bérletét. Közben azt is eldöntik, kiket akarnak vendégnek meghívni az asztalukhoz. – A júliusi időpont előtt 1-2 héttel kezdik el beszerezni a szükséges kellékeket (bogrács, háromláb, megfelelő minőségű paprika). Ebben az időszakban a kezdő főzők próbálkoznak, "kísérleti halászlé-főzések" zajlanak. A népünnepély előtti napon eldöntik, mivel térítenek, mit fognak a halon kívül fogyasztani, gondoskodnak mindezeknek a beszerzéséről, elkészítéséről. Megtervezik hogyan fognak kimenni a helyszínre, ki várja a vendégeket. Ilyenkor szerzik be általában a halat is.

A népünnepély idő- és térhasználata

Korán reggel, vagy délelőtt elmegy a *főző* a halért. Hazaviszi, feldolgozza, előkészíti a hozzávalókat: sót, paprikát, hagymát. Evőeszközök, tányérok, terítők, poharak előkészítése a szállításra is ekkor történik meg. Közben folyamatosan érkeznek a *vendégek*. Majd eljön a kirakodás ideje. A *főző* néhány segítségével gyalog, vagy valamilyen járművel elindul az előkészített dolgokkal a főzés helyszínére. Amikor megérkeznek, előkészülnek a főzésre. Összevágják a tűzifát, felállítják a háromlábát, ráakasztják a bográcsot, beleteszik a főznilvót. Közben ismerkednek a szomszédokkal, kínálgatják egymást. Lassan oldódni kezd a készülődéssel járó feszültség.

A tűzgyújtás előtt megérkeznek a *vendégek*. Emelkedik a hangulat, majd 18.00 órakor meggyújtják közösen a tüzet. Körülbelül másfél óra alatt készül el a halászlé. Addig iszogatnak, beszélgetnek, nézik a szabadtéri színpadok műsorait. Az étel elfogyasztása után még egy ideig beszélgetnek, figyelnek a műsorra, majd elindulnak körbenézni, ismerősöket keresni. Persze mindig marad valaki az asztalnál, hiszen oda is érkehetnek máshol főző ismerősök. Az addig helyén maradó főzőből egyszerre nézelődő, és vendég válik.

Ez a cselekvéssorozat az éjfélkor történő tűzijátékkal ér véget. Ekkor 20 percre mozdulatlaná válik a tér, megáll az idő. Ez az esemény vezet át a befejező szakaszba. Elkezdődik a táncház, ismét mozgásba lendül az egész tér. A főzők kis része ekkor kezd el hazapakolni, más részük részt vesz a táncban, vagy az asztalnál folytatja a vígasságot. Hogy meddig, az változó. A főzők a vendégekkel együtt szokták befejezni a mulatozást, és velük térnek haza. A vasárnap pihenéssel, mosogatással, rendrakással, a vendégektől való elbúcsúzással telik.

A vendég idő és mozgáshasználata: Ha bajai, akkor egész évben foglalkoztatja őt is az esemény. Ha vidéki, akkor a meghívását, a halászléfőzés előtt néhány hónappal szokta megkapni. Aki messzebből jön, már péntek este, aki közelebből, az a szombati nap folyamán érkezik meg. Az ünnepélyen az idő- és mozgásstruktúrája megegyezik a főzőével.

A nézelődő idő és mozgáshasználata: Ő is egész évben foglalkozik ezzel a témával. Nem kap meghívást sem főzésre, sem vendégnek, csak körbenézni megy ki a helyszínre. Hogy mikor, az változó. Sétálgat, nézi a főzést, a főzőket, a műsort. A sörstrakban iszik egy korsó sört, és ha ismerős főzővel találkozik, akkor vendég válhat belőle. Többségük a tűzijáték megtekintése után hazatér.

Viselet a népünnepélyen

Beszélhetünk ünnepi, illetve hétköznapi viseletről. Az ünnepi viselet a hétköznapitól eltérő, viselője ezzel is kifejezi, hogy az esemény, amin részt vesz ünnep a számára. Az előbb a bajai halászléfőzést ünnepnek neveztem. Az ünnepi viseleten belül több csoportot lehet megkülönböztetni: 1. jelmezszerű viselet (díszegyenruha, népviselet); 2. nem jelmezszerű, hanem egyéni ízlésnek alárendelt viselet. Az emberek olyan ruhát vesznek fel, amit a hétköznapokon nem szoktak használni. 3. az öltözet egésze nem ünnepi, de vannak ünnepi tartozékok benne (pl.: ékszer); 4. az ünnephez kötődő közvetlen tartozékok (pl.: pólók, kiegészítések).

A bajai népünnepély ünnep. Azt várnánk tehát, hogy résztvevői is ünnepi ruhában jelennek meg. Elenyésző azoknak a száma, akik ünneplőben vannak. Ők általában *nézelődők*. A résztvevők többsége (főzők és családtagjaik, vendégek) kényelmes nyári ruhában vesz részt az eseményeken, hétköznapi öltözetben megy ki a térre. E tekintetben nem lehet különbséget tenni sem a korosztályok, sem a nemek szerint. A férfiaknál leggyakoribb öltözet a farmer – póló, rövidnadrág – póló, farmer – ing, a szabadidőruha, a lábon papucs, félcipő vagy sportcipő. A nőknél a farmer – blúz, a szoknya – póló, a szoknya – blúz, esetleg szabadidőruha, a lábon papucs, szandál vagy sportcipő. A meleg pulóver is minden asztalnál megtalálható, mutatva a hajnali lehűlésre való felkészülést. A nőknél megfigyelhető smink, ékszerek, parfümök használata a különleges ünnepi hangulatot jelentheti. Az öltözet hétköznapi jellege nem abból fakad, hogy a résztvevők számára nem fontos ez a rendezvény, hanem az ünnepély jellegéből magából (főzés). Egy mindennapi esemény válik szertartásossá, ünnepivé ebből az alkalomból. Öltönyben, nyakkendőben, túsarkú cipőben, kosztümben pedig egyrészt kényelmetlen lenne részt venni a rendezvényen, másrészt kár lenne a drága ruhadarabokért, ha rájuk fröccsen a halászlé, vagy rájuk ömlik a vörösbor.

Néhány tanulság

A bajai halászlé ünnepét 2003-ban nyolcadszor fogják megrendezni. Mivel első alkalommal egyszeri rendezvénynek szánták a rendezők, ezért szükségszerűnek lehet tekinteni azokat a változásokat, amiken az ünnepély évek során keresztülment; egy egyszeri rendezvényből hagyománnyá nőtte ki magát. A változás a következő elemeken érezhető a legjobban:

1. A résztvevők számának növekedése. A népünnepély megrendezésének első évében 463 főzőhelyet alakítottak ki, s tíz fő vendéggel számoltak. Így az aktív résztvevők száma kb. 4630 fő volt. Egyes becslések szerint a nézelődők száma 4-5.000 fő lehetett. A következő években nagy mértékben nőtt a főzőhelyek száma, 2.000-re elérte a 2.000 főzőhelyet. Az aktív résztvevők és a nézelődők száma kb. a 18.000-et érte el. Ezek a számok, úgy tűnik, napjainkban már nem változnak.

2. A főzési terület kiterjedése. A résztvevők számának növekedésével együtt járt, hogy a főzési terület is növekedett az évek során. Amíg az első évben az volt a cél, hogy a Szentháromság-térre minél több embert zsúfoljanak össze, addig a következő években már nem ez volt az elsődleges szempont. Ma már első sorban arra figyelnek, hogy Baja főtere ne legyen túlszűfolt, és a műsor mindenki számára élvezhető legyen.

3. A bajai ember hozzáállása. Az első alkalommal mindenki lelkesedve fogadta az ötletet. Ez a lelkesedés az évek múlásával csak egyre inkább növekedett, ezt lehet kiolvasni az egyre bővülő főzőhelyek számából is. Az emberek nagy részének az egész évben ez a legfontosabb rendezvény. Ez azt mutatja, hogy a szervezők annak idején jó érzéssel választották ki a bajaiság kifejezésére a halászléfőzést. Úgy tűnik, jó érzés megmutatni mindenkinek, hogy egy közösséghez tartoznak. Közösséghez, hiszen az életkori, a társadalmi, a vagyoni, lakóhelyi és egyéb különbségek eltűnnek rövid időre, mindenki "csak" főző és bajai egy estére. Mindannyian főszereplők, legaktívabb résztvevői a népünnepélynek.

Az 1996 júliusban megrendezett népünnepély hagyománnyá alakult. Ünnepként épült be a bajaiak életébe. Mai összetartozás-szegény világunkban egy közösséghez – Bajához – tartozás érzését keltik fel az emberekben. A rendezők, a résztvevők arra törekednek, hogy ünnepük ne kommercializálódjék, ne csak fesztivál jellege és idegenforgalmi látványosság legyen, hanem első sorban *bajaiak* rendezzék meg minden év júliusának második szombatján – *saját maguknak*.

Irodalom

HALL, Edward

1994 *Rejtett dimenziók*. Budapest.

HOBBSAWM, Eric

1984 Introduction: Inventing Traditions, in: HOBBSAWM, Eric–RANGER, Terence (szerk.) *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press. Cambridge, 3–14.

HOFER Tamás

1987 Előszó, in: HOFER Tamás–NIEDERMÜLLER Péter (szerk.) *Hagyomány és hagyományalkotás*. Tanulmánygyűjtemény. Budapest, 7–15.

MARKARJAN, Edvard Sz.

1987 A kulturális hagyományok kulcsfontosságú elméleti problémái, in: HOFER Tamás–NIEDERMÜLLER Péter (szerk.)

Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény. Budapest, 6-103

Munkaközösség

1975 Az 1972. május elsejei budapesti felvonulás társadalmi szemiotikája, in: (VOIGT Vilmos–SZÉPE György–SZERDAHELYI István (szerk.) *Jel és közösség*. Szemiotikai tanulmánygyűjtemény. Budapest, 187–199

MERK Zsuzsanna

1997 *Kivonatos várostörténet*, Baja, Türr István Múzeum Adattára. 95.sz.

SHILS, Edward

1987 A hagyomány, in: HOFER Tamás–NIEDERMÜLLER Péter (szerk.) *Hagyomány és hagyományalkotás*. Tanulmánygyűjtemény. Budapest, 15–66.

SOLYMOS Ede

1985 *Élet a Dunán*. Kecskemét.

SOÓS Gábor

1999 *Kitalált hagyományok*. Budapest.

TURNER, Victor

1997 Liminalitás és communitas, in: ZENTAI Violetta (szerk.) *Politikai antropológia*. Budapest, 51–63.

Margit Mikó

Festival of Fish Soup in Baja Use of Space and Time, Participants

On the 300th anniversary of Baja's declaration as a town (1996) the organisers suggested preparing the town's specific dish, the fish soup in 300 pots on a public celebration on the main square. The suggestion met with a warm response and ever since, the fish soup festival is organized every year – today, with thousands of participants. On the second Saturday evening of July, the main square and the neighbouring streets serve as the site of cooking and entertaining programmes. The families participating in the celebration invite their guests, and there are several tourists and local visitors as well. Participation in the festival became a symbolic means of expressing unity and Baja identity.

The study presents the structure of space and time and the participants of the festival.